

DAVČNA MORALA

1 Uvod

Trdimo lahko, da je plačevanje davkov privilegij državljanov, hkrati pa privilegij države, da ji davčni zavezanci zagotavljajo vir za njeno delovanje. V demokratični družbi je pomembno, kako davčni zavezanec zaznava davčne zakone, kako jih ocenjuje in ali z njimi soglaša. Pomemben je njegov odnos do davkov, davčne politike, davčnih inšpekcij ter pravičnosti in učinkovitosti davčne uprave. To še zlasti velja, če davčni sistem temelji na prostovoljnem soglašanju davkoplačevalcev z njim.

Čeprav je izgradnja lastnega davčnega sistema predvsem pravno in gospodarsko vprašanje, ne smemo zanemariti etičnih vidikov. Te je smiselno zapisati, da nam pomagajo pri pravnih dilemah. Etične problemske situacije ne zadevajo samo davčnih zavezancev, ampak tudi računovodske strokovnjake, davčno upravo, davčne inšpektorje, upravna sodišča, davčne svetovalce, revizorje in poslance, ki sprejemajo davčne predpise. Glede na to, da davčno moralo oblikujejo avtonomne skupine, imamo opravka z naslednjimi vidiki morale: moralo obdavčitve davčnih zavezancev, moralo obračunavanja in plačevanja davkov davčnih zavezancev, moralo računovodskih strokovnjakov, moralo inšpektorjev, moralo sodnikov v davčnih sporih in moralo davčnih svetovalcev. Čeprav davčno moralo oblikujejo posamezne skupine, so etična področja v medsebojni soodvisnosti in lahko delujejo samo, če so tako tudi sprejeta.

2 Davčna etika

2.1 Opredelitev davčne etike

Pojem etika izhaja iz grške besede ethos (običaj, šega, navada) in je v dobesednem pomenu istoveten z moralo, ki izhaja iz latinske besede mos. Etika je filozofski nauk o etičnem ali moralnem. Razpravlja predvsem o tem, kaj je z etičnega stališča dobro in kaj slabo, kako naj človek ravna, da bo njegova dejavnost v skladu z etičnim pojmovanjem dobrega, in kako naj živi, da bo njegovo življenje moralno (Kos 1970, 252).

Morala usmerja medsebojne odnose ljudi kot posledica pojmovanja dobrega in slabega (Slovar Slovenskega knjižnega jezika II 1993, 838).

Po poslovnofinančnih standardih obravnava etika prevladujoče vrednote tistih, ki odločajo in delujejo, ter tistih, ki jih te odločitve in njihove posledice delovanja zadevajo (Slovenski poslovnofinančni standardi 1998, 5).

Za Holzerja (1995, 67) je davčna morala notranja pripravljenost davčnih zavezancev, da svoje davčne obveznosti izpolnijo v skladu s predpisi. Predstavljena je lahko tudi kot usmeritev davčnega zavezanca k izpolnjevanju ali neizpolnjevanju davčnih obveznosti in je filter pred davčnim odporom.

Lewis (Marshall, Armstrong in Smith 1998, 1266) meni, da je davčna morala skupek pravil, standardov ali načel, ki zagotavljajo smernice za moralno sprejemljivo vedenje in zaupanje v določenih situacijah. Moralno sprejemljivo vedenje vključuje posamezna dejanja, ki so v skladu z zakoni, načeli ali standardi. Moralno dejanje obsega profesionalno sposobnost, objektivnost/neodvisnost, integriteto/skrb, javni interes in zaupnost.

Schmölders je utemeljitelj finančne psihologije, s katero razume »odnos državljanov do nacionalnega gospodarstva«. Ta odnos je med drugim zaznamovan z odnosom državljanov do plačevanja davkov. Po Schmöldersu sta davčna miselnost in davčna morala osrednji točki finančne psihologije. Z davčno miselnostjo Schmölders razume odnos državljanov do obdavčevanja, z davčno moralo pa odnos do izpolnjevanja ali neizpolnjevanja davčnih obveznosti. Osnova njegove razprave je definicija davčne morale, kot odnos do davčnega utajevanja in kot predstave o vrednotah pravičnega delovanja (Körner, Strotmann 2006, 22). Meni, da je davčna morala notranja potrditev prevladujočih običajev in pravnih norm za boljšo izpolnitev davčnih obveznosti (Holzer 1995, 68). Izpolnitev davčnih obveznosti je torej posledica davčne morale. Ta odnos zajema moralno ocenjevanje davčnih kršitev, davčnih kršiteljev in davčnih kazni (Schmölders 1975, 114). Predpogoj je, da poznamo pravičen razlog za obdavčitev, saj ima davčni zavezanec v nasprotnem primeru pravico do zavrnitve plačila davka. Isti avtor ugotavlja, da se z apeliranjem na poslušnost državljanov do plačevanja davkov socialno etičen problem pravičnih davkov prenaša na raven osebne morale. Raziskave so pokazale, da sta osebna in poslovna morala pred davčno, saj se ta obravnava kot kavalirski prekršek. Prenos davčne morale na osebno raven nastopi samo, če sta izpolnjena naslednja pogoja:

- da država gospodarno uporablja javna sredstva,
- da država pravično razdeli davčno breme in uravnoteži davčne sposobnosti davčnih zavezancev z njihovo voljo do poravnave teh obveznosti.

Iz navedenega je razvidno, da avtorji opredeljujejo davčno moralo ožje in širše. Pri ožjem pojmovanju jo avtorji enačijo z upoštevanjem zakonov. Pri širšem pojmovanju pa morala presega zakonitost.

2.2 Etično okolje

Problematika davčne morale ne zadeva samo davčnih zavezancev, ampak tudi davčno upravo in njene izvajalce, računovodske strokovnjake, davčne svetovalce, revizorje, sodnike upravnih sodišč in poslance, ki sprejemajo davčne predpise. Glede na to, da davčno moralo avtonomno oblikujejo posamezne skupine, imamo opraviti s številnimi sistemi. Pri tem mislimo na naslednje vidike :

- moralo obdavčitve davčnih zavezancev,
- moralo obračunavanja in plačevanja davkov davčnih zavezancev,
- moralo računovodskih strokovnjakov,
- moralo nadziranja davčnih zavezancev,
- moralo sodnikov v davčnih sporih,

- moralo davčnih svetovalcev pri davčnem svetovanju in sestavljanju davčnih bilanc davčnim zavezancem.

Glede na udeležence razlikujemo tri ravni davčne morale:

- na najnižji ravni so v ospredju vrednote in ravnanja posameznika kot davčnega zavezanca, davčnega svetovalca, revizorja in računovodskega strokovnjaka;
- na srednji ravni so v ospredju vrednote in ravnanja podjetij pri obračunavanju in plačevanju davkov, vrednote in ravnanja družb, ki davčno svetujejo ali sestavljajo davčne bilance, in ravnanja in vrednote davčne uprave davčnim zavezancem ter revizijskih družb;
- na najvišji ravni so v ospredju vrednote in ravnanja države pri sprejemanju davčnih predpisov ter ravnanje ministrstva za finance do davčnih zavezancev.

Med navedenimi udeleženci obstajajo pravna in etična razmerja. Pravo in morala sta različna pojava, čeprav obstajajo med njima zelo tesne vezi. Moralo oblikujejo ljudje in nima tako natančnih sodil za urejanje razmerij, kot jih ima pravo, ki ga oblikuje država. Kazni za kršitev prava izreka država, za kršitev moralnih norm pa človekova vest. Tisti, ki so poklicani, da izvajajo pravne norme, morajo upoštevati dejstvo, da se v njih skriva le minimum morale in da pravo ne more zanikati moralnih pravil obnašanja (Ivanjko 1998, 2).

To je razvidno iz naslednjih razmerij:

moralno = zakonito
nemoralno = zakonito
moralno = nezakonito
moralno > zakonito

Če enačimo zakonito in moralno, priznavamo samo minimalno etičnost, zapisano v zakonih. Pri tem se davčni zavezanci in davčna uprava oklepajo pravnega formalizma za doseganje egoističnih ciljev. Posledica so pogosti in številni upravni spori.

Z etičnim vedenjem izbiramo dejanja, ki so pravilna, primerna in pravična. Avtor Tosmer opozarja: čeprav obstajajo konkurenčni etični sistemi, v katerih želi vsak po svoje določiti pojma pravilno in primerno, obstaja tudi načelo, ki je skupno vsem etičnim sistemom. To je pripravljenost, da se interesi posameznika ali skupine tudi podredijo blaginji drugih. To etično načelo ne izključuje strmljenja za optimiranjem dobička. Pri načrtovanju, nadzorovanju in odločanju morajo posamezniki, ravnatelji družb, davčni organ oziroma država vedno upoštevati vpliv svojih dejanj na druge tako v okviru podjetja ali proračuna kot tudi izven njega. Cilj po povečanju koristi se omeji z zahtevo, da se dobiček ali koristi države lahko dosežajo samo na etičen način (Hansen, Crosser in Laufer 1992, 684).

2.3 Davčna mentaliteta in etika

Davčna mentaliteta izraža splošno veljavno vedenje ali mišljenje o davkih in obdavčevanju (Schmölders 1975, 102). Iz davčne mentalitete izhajajo občutek davčne obremenitve, davčna morala in davčna disciplina posameznika.

Lewis (1979, 246-257) je ugotovil, da davčna mentaliteta ne predstavlja splošnega pojma, temveč jo sestavlja pet sestavin:

- izogibanje davkom,
- utaja davkov,
- pravičnost obdavčitve,
- opravičljivost utaje in
- višina davkov.

Pomemben vidik davčne mentalitete predstavlja vprašanje, ali je odnos do obdavčitve odvisen od pripadnosti družbi ali od koristoljubja.

Povezanost med davčno mentaliteto in moralo lahko ponazorimo z naslednjim razmerjem:

- Davčni zavezanec s pozitivno davčno mentaliteto ima izoblikovan smisel za skupnost, ne dela samo zaradi osebne koristi in meni, da so davki potrebni. Vse to pozitivno vpliva na njegovo davčno moralo.
- Davčni zavezanec z negativno davčno mentaliteto meni, da so davki davčna tatvina. Nima izoblikovanega smisla za skupnost in dela samo zaradi osebne koristi. Tako stališče negativno vpliva na njegovo davčno moralo.

Država z zakonodajo jasno loči med dobrim in slabim, vendar pa poteka ta meja v zavesti državljanov drugače. Zanje je ločevanje dejanj, ki so zakonsko dovoljena ali nedovoljena, pogosto nejasno, zato zakonsko mejo zlahka prestopijo. Ocenjevanje ali presojanje davčnih kršitev je priložnost, da izrazimo mišljenje o davčnih obveznostih (Schmölders 1975, 117). Težave pri presoji davčnih kršitev s strani javnosti predstavlja moralna brezbriznost. Z dejanji, ki so v nasprotju z davčnimi zakoni, državljan ne izgubi moralnega ugleda. Zdi se celo, da davčni prekršek ne sodi k moralno oporečnim dejanjem. Davčnega prekrška ne enačimo z običajno kršitvijo zakona, temveč je to znak izredne pretkanosti. Po navadi ga celo ocenimo le kot kavalirski delikt ali uspeli trik.

2.4 Etični vidik obdavčitve

Država mora z zakoni in upravljanjem na področju obdavčevanja ukrepati tako, da pozitivno vpliva na notranji odnos davčnih zavezancev do poravnave njihovih davčnih obveznosti. To lahko doseže s pravičnim davčnim sistemom. V zvezi z davkom kot prisilno dajatvijo se pogosto omenja njihova pravičnost, ki je predvsem etično vprašanje. Nepravični davki pri davčni zavezancih povzročajo davčni upor v obliki izognitve davkov ali njihove utaje. Razlikujemo dva vidika pravičnosti:

- ekonomskega, ko govorimo o objektivni pravičnosti davkov,
- psihološkega, ko govorimo o zaznavni pravičnosti.

Občutek davčne nepravičnosti lahko nastane na dva načina. Na horizontalno nepravičnost mislimo, če davčni zavezanec ocenjuje, da ga v podobnih razmerah v primerjavi z drugimi obravnavajo nepravično. Pri izmenjavi med davčnim zavezance in državo govorimo o vertikalni nepravičnosti. Davčni zavezanec v državno blagajno plačuje davke in prispevke in od državne blagajne pričakuje koristi: pokojnino, družinske dodatke, podpore, zdravstvene storitve, storitve na področju izobraževanja in druge. Če občuti nesorazmerje med dajatvami

in prejetimi koristmi, obstaja verjetnost, da se bo davkom izognil ali jih utajil. Pri izmenjavi davčni zavezanec - država obstajajo naslednje možnosti:

- **prikrajšanje** kot oblika nepravičnosti; davčni zavezanec meni, da za svoje davčne prispevke od države ne prejme ustreznih koristi;
- **pravičnost**, za posameznika obstaja uravnoteženo razmerje med njegovimi prispevki in koristmi;
- **prednost** kot druga oblika nepravičnosti; posameznik misli, da prejema od države več, kot ji s svojimi prispevki prispeva.

2.5 Etika in davčna utaja

Odnos do davčne utaje se oblikuje šele, ko posameznik na osnovi temeljnih moralnih predstav ocenjuje svoje vedenje, ki odstopa od norm. Za ocenjevanje dejanj je odločilno, kako posameznik zazna davčno utajo. Na njeno zaznavanje vplivajo osebnostne značilnosti, odnos do države in davčnega sistema ter trenutni odločitveni kriteriji (Bayer, Reichl 1997, 115).

Dobro davčno moralo ima davčni zavezanec, ki enako obsoja uspelo kot tudi neuspelo davčno utajo. Davčni zavezanec z dobro davčno moralo zagovarja strogo kaznovanje davčnih kršiteljev. Davčno utajo vidi kot nesprejemljivo davčno vedenje. S tem vpliva na davčno poštenost drugih davčnih zavezancev. Kljub dobri davčni morali se pri teh notranje motiviranih davčnih zavezancih ta spopada z motivom demonstracijskega nezadovoljstva, nezadovoljstva zaradi davčne obremenitve, davčne nepravičnosti in zapravljanja javnega denarja. Prevladujoč motiv demonstracijskega nezadovoljstva in stopnjo davčne morale določa vedenje davčnega zavezanca. Tako je lahko:

- davčna utaja zanj nesprejemljiva, vendar zaradi nezadovoljstva z državo in davčnim sistemom razume davčne kršitelje in si želi zanje nižjo kazen;
- davčna utaja zanj nesprejemljiva, vendar je njegovo nezadovoljstvo z državo in davčnim sistemom tako veliko, da želi to izraziti z davčno prevaro. Pri tem si želi nizko kazen.

Slabo davčno moralo ima davčni zavezanec, ki občuduje posameznike, ki uspešno utajujejo davke in si hkrati želi zanje blago kazen. Tako postane davčna utaja sprejemljiva možnost, ki negativno vpliva na davčno poštenost.

Slaba davčna morala je zunanje motivirana s tveganjem o odkritju davčne utaje in njenim kaznovanjem (Bayer & Reichl 1997, 118). Prevladujoč motiv med demonstracijskim nezadovoljstvom, osebnim egoizmom in maksimiranjem osebne koristi vpliva na ravnanje davčnega zavezanca, in sicer:

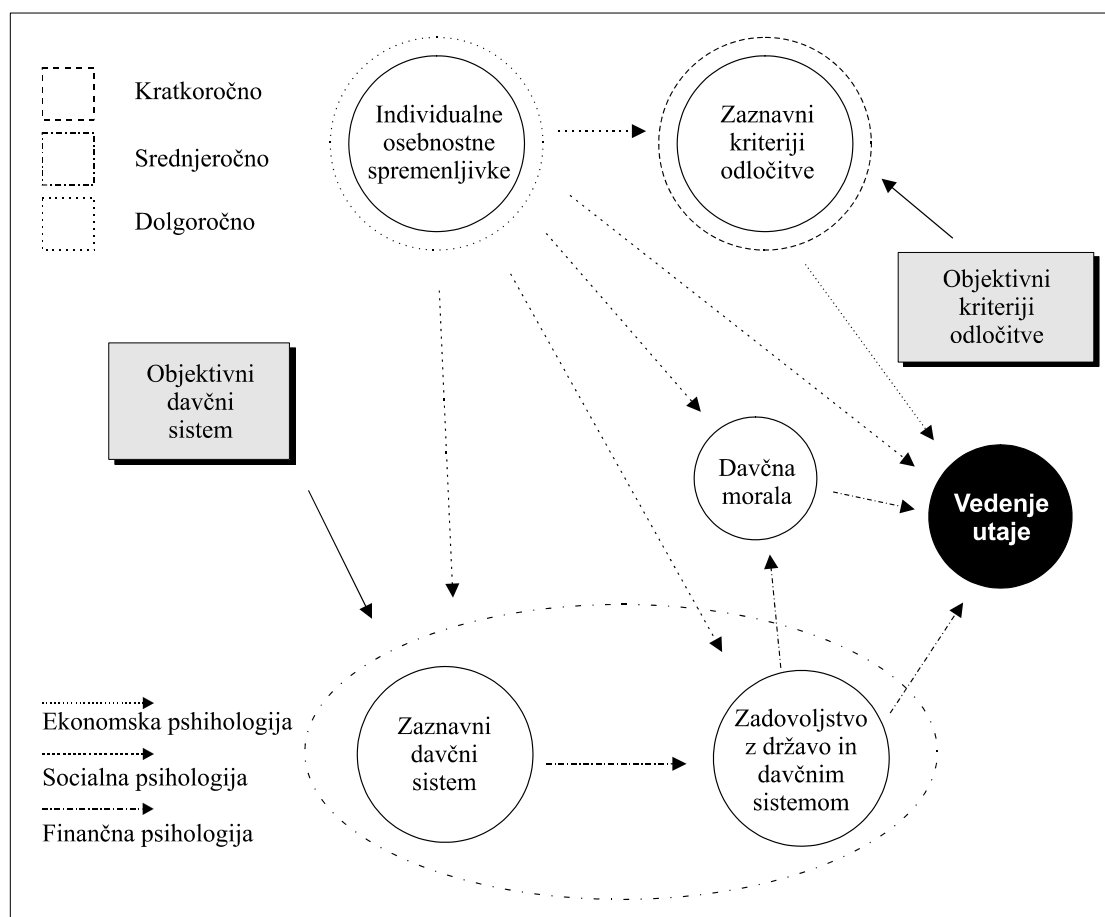
- davčni zavezanec utajuje davke, ker meni, da si bo izboljšal svoj ekonomski položaj. Visoke kazni ga od tega ne odvrnejo, ker predvideva, da davčne utaje ne bodo odkrili. Če prevladuje motivacija nezadovoljstva z državo in davčnim sistemom, potem bo to davčno utajo še pospešilo. Torej na dejanja davkoplačevalca ne vplivajo samo finančni interesi.
- Davčni zavezanec ne utajuje davkov zaradi velikega tveganja in negativnih posledic odkritja. Visoke kazni zagovarja, ker ne želi, da bi se z davčno utajo drugi okoriščali.

2.6 Reichlov in Bayerjev model

Avtorja sta oblikovala model davčne utaje na podlagi vplivnih dejavnikov davčne mentalitete in davčne morale. Pri tem delita vplivne dejavnike na kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne (Bayer, Reichl 1997, 99).

Motiv za izpolnjevanje ali neizpolnjevanje socialnih norm in davčnih obveznosti izhaja iz osebnostne usmerjenosti, ki se spreminja le dolgoročno. Srednjeročne spremenljivke predstavljajo odnos do države in davčnega sistema. So izraz zadovoljstva ali nezadovoljstva z državno avtoriteto in vodijo do izpolnitve davčnih zahtev ali pa do utaje davkov. Kratkoročno delujejo zaznavni ekonomski kriteriji odločanja, ki so v vsaki davčni situaciji različni.

Slika 1: Reichlov in Bayerjev model

VIR: Bayer, Reichel (1997, 99)

2.7 Etika in maksimiranje davčne koristi

Pri ravnanju davčnih zavezancev moramo izhajati iz klasične ekonomske teze, da osebe za maksimiranje svojih koristi sprejemajo racionalne in subjektivno koristne odločitve. Pri tem iz množice možnosti izberejo tisto, ki jim prinaša največjo korist, v našem primeru privarčevani davek, in povzroča najmanj stroškov glede na davčno stopnjo. Ta določa koristnost davčne utaje ter možnost njenega odkritja skupaj s pričakovano kaznijo. Višja kot je verjetnost, da bo davčna utaja odkrita in višja kot so predpisane kazni, manj davkov bodo utajili. Pri višjih dohodninskih davčnih stopnjah in s tem povezanim visokim dohodkom, je obseg davčne utaje praviloma višji, kot pri nizkih davčnih stopnjah oziroma pri nizkem dohodku (Körner, M, Strotmann, H. 2006, str. 18).

Teorija zastraševanja predvideva, da davčni zavezanci racionalno analizirajo koristi in zaradi sebičnosti ne spremljajo koristi drugih. Osebnostne razlike davčnih zavezancev pri tem ne igrajo nobene vloge.

Sociološke raziskave so razširile pojem koristi in vanj vključile zavest o družbenih dolžnostih in skupnih ciljih. Ugotovljeno je, da se moralno prepričanje posameznikov s podobnimi značaji razlikuje v dejanskih in/ali hipotetičnih situacijah. Pri tem merila splošnih moralnih načel ne morejo napovedati njihovega moralnega vedenja v določenih situacijah, saj je to odvisno od posamezne situacije. Etične vrednote lahko vlivajo na posameznika tako, da njegovo vedenje temelji na smislu za dolžnost, ne glede na to, ali njegova dejanja pomenijo osebno zmago ali zadovoljstvo. Tako so v klasičnem modelu zastraševanja davčni zavezanci izbrali le dejanja, ki maksimirajo koristi, pri socioloških modelih pa so upošteevane tudi družbene obveznosti oziroma dolžnosti davkoplačevalca in njegova samopodoba (Reckers, Sanders, Roark, 1994, 827).

Odločitev o izpolnitvi davčne obveznosti ali o utaji davkov so odvisne od moralnih vrednot davčnih zavezancev. Te so eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na proces odločanja, s tem da omejujejo možnosti in razpoložljive vire za doseg cilja. Omejujejo in zmanjšujejo trud pri iskanju informacij, pri prepoznavanju alternativnih možnosti in pri izbiri med njimi. Možnosti, ki moralno niso sprejemljive ponavadi niso zavestno izbrane. Zato imajo zastraševalni dejavniki manjši učinek na zmanjševanje davčnih utaj, kot ga imajo moralne vrednote.

Po Etzioniju pa moralne vrednote v celoti ne izključujejo racionalnih odločitvenih procesov. Velikokrat namreč etične vrednote omejujejo le število možnih alternativ. Moralne vrednote privedejo do tega, da se pri znižanju davčne obveznosti ta giblje v okviru zakonskih predpisov, čeprav bi z utajo davkov privarčevali več (Reckers, Sanders, Roark, 1994, 826).

Davčni zavezanci na utajo davkov ne gledajo enako. Med njimi so posamezniki, ki se na davčno moralo ne odzivajo, saj davčne utaje ne vidijo kot moralni problem. Hessing meni, da obstajajo tri skupine davčnih zavezancev (Reckers, Sanders, Roark, 1994, 826):

- davčni zavezanci, ki nikoli ne utajijo davkov
- davčni zavezanci, ki včasih utajijo davke in
- davčni zavezanci, ki pogosto utajijo davke.

3 Merjenje davčne morale

Davčne morale kot naravnosti k davčni utaji ni lahko meriti, saj naravnosti ni mogoče opazovati in meriti. Psihologi govorijo o prikritih spremenljivkah. Da lahko merimo opazovane spremenljivke, spremljamo reakcije davčni zavezancev v različnih okoliščinah davčnega utajevanja ter na podlagi teh reakcij sklepamo na naravnost ljudi k preteklemu utajevanju (Körner, Strotmann 2006, 24).

Klasičen način merjenja je anketa, v kateri vprašani odgovarjajo s premislekom.. Drug način je ugotavljanje reakcije oseb, ko jim preberejo vprašanja ali besede. To merimo s prevodom električnega toka skozi kožo, s spremembo velikosti zenice ali s krčenjem mišic. S tem opazujemo vedenje oseb in na podlagi reakcije sklepamo o njihovi naravnosti do davčne utaje.

Pri raziskavah o davčni morali so uporabili vedenjske in spoznavne (kognitivne) metode.

3.1 Vedenjske metode

Če razumemo davčno moralo kot motivacijo za plačevanje davkov, ki se kaže z obsegom davčne utaje, jo merimo z višino utajenih davkov. S tem zabrišemo razliko med naravnostjo davčnega zavezanca k davčnemu utajevanju ter med zaznanim obsegom davčnih utaj. Ker v literaturi istovetijo davčno moralo z obsegom davčne utaje, sta predstavljeni dve vedenjski metodi za merjenje davčne utaje (Körner, Strotmann 2006, 26).

Na makroekonomski ravni primerjamo bruto domači dohodek s seštevkom dohodkov, ki jih navajajo davčni zavezanci v davčnih napovedih (Körner, Strotmann 2006, 23). Na mikroekonomski ravni pa so poistovetili obseg davčne utaje z davčno moralo.

Alm, McClelland in Schulze (Körner, Strotmann 2006, 27) so v poskusu izpostavili udeležence odločanju, kjer so uporabili nevtralne pojme. Drugič pa so uporabili pojme, ki nakazujejo, da gre za okoliščino, v kateri se odločajo davčni zavezanci. S takšnim ravnanjem so avtorji v prvem poskusu poskušali opazovati vedenje anketirancev, neodvisno od njihovih predstav o vrednotah. V drugem poskusu, ki so ga izpeljali z drugo poskusno skupino, pa so izrecno opozorili na to, da gre za davčne zavezance. Avtorji so pri obeh skupinah ugotovili približno enak obseg davčnih utaj. Zato so sklepali, da so nepomembne predstave o vrednotah pri vedenju, ki je skladno z zakoni.

Pri vedenjskih metodah moramo upoštevati, da vpliva na človeško vedenje vrsta dejavnikov, pri katerih je (dobro ali slabo ocenjena) naravnost pri določenem vedenju samo ena. Tudi iz vprašanj o lastnem vedenju ne moremo sklepati o osnovni naravnosti. To prikazuje študija, ki sta jo leta 2002 izvedla Marta Orviska in John Hudson. Ljudi sta povprašala o davčnem utajevanju. 40 % vprašanih je menilo, da je davčna utaja napačna ali zelo napačna. Kljub tej negativni naravnosti k davčni utaji je polovica vprašanih priznala, da bi v določenem primeru davke zagotovo utajila. Raziskava je pokazala, da so neposredne ankete glede naravnosti k davčni utaji primerna (kognitivna) metoda, s pomočjo katere merijo davčno moralo kot predstavo o vrednotah (Körner, Strotmann 2006, 27).

3.2 Spoznavne metode

Pri kognitivnih metodah skušajo z anketami meriti odnos do določenega objekta. Pri tem že samo oblikovanje vprašanja pomembno vpliva na vrednotenje objekta. Če vprašanje vključuje dražljaje, ki vzpodbujajo že vključeno vrednotenje, dobimo popačene izide, ki jih moramo izključiti. Zato merimo davčno moralo z nevtralnimi oblikovanimi vprašanji (M. Körner, H. Strotmann 2006, 28).

3.3 Rezultati anket v Nemčiji

Prvo reprezentativno anketiranje o davčni morali je leta 1958 v Nemčiji izvedel Znanstveno-finančno raziskovalni inštitut Günter Schmolders iz Kölna. Osrednje vprašanje o davčni morali je bilo vrednotenje utajevalca davkov. Vprašani so ga morali primerjati z rafiniranim poslovnežem, kršiteljem v prometu, sleparjem, goljufom, tatom ali veleizdajalcem. Poleg tega so postavili še vrsto drugih vprašanj, katerih odgovore je nato Schmolders opredelil kot stroga, manj stroga in razpuščena davčna morala (Körner, Strotmann 2006, 29-30).

Rezultati so pokazali velike razlike v obsegu davčne morale pri različnih poklicnih skupinah. Samostojni podjetniki ter kmetje so pokazali, da imajo razmeroma nizko, delavci, uradniki in upokojenci pa strogo davčno moralo. Zanimivo je, da je večina anketirancev menila da največ davkov utajijo samostojni podjetniki in kmetje. Omenjena anketa je pokazala, da je davčna morala odvisna tudi od poklicnih skupin. Če ocena anketirancev pravilno prikazuje dejansko vedenje posameznih poklicnih skupin, se lahko zgodi, da vodi nizka davčna morala do večje utaje davka. Drugačna razlaga opazovanega fenomena pa je, da so bolj davčno moralni tisti, ki imajo razmeroma majhne možnosti, da bi lahko utajili davke. Schmolders zagovarja zadnjo tezo, tako da kavalna povezava med predstavami o vrednotah in vedenju ni jasna (Körner, Strotmann 2006, 30).

Po vzoru Schmolderjeve ankete so v Nemčiji tudi kasneje izvajali podobne ankete. Od 1.025 vprašanih, se jih je leta 1999 62% strinjalo z izjavo, da davčna utaja moralno v nobenem primeru ni sprejemljiva. Dve leti pred tem je tako mislilo le 55% vprašanih. V nasprotju s tem, se je leta 1999 62% vprašanih strinjalo z izjavo, da davčna morala pravzaprav ni nemoralna, ker so davčni zakoni tako nepravični. Leta 1997 je tako mislilo 59%.

Preglednica 1: Različni rezultati meritev pri različnih vzpodbudnih dražljajih

Dražljaj 1	Dražljaj 2
Branje izjave: »Davčna utaja v nobenem primeru moralno ni sprejemljiva« => npr. lastne asociacije glede pomembnih primerov davčne utaje, kot je Peter Graf	Branje izjave: »Davčni zakoni so tako nepravični, da davčna morala pravzaprav ni nemoralna«. => npr: asociacija pri poročilih na televiziji o (legalnih) davčnih vrzelih za tiste, ki največ zaslužijo
↓	↓
Naravnost 1	Naravnost 2
Davčna utaja je negativna	Davčna utaja ni tako negativna
↓	↓
Kognitivni odgovor 1	Kognitivni odgovor 2
Z izjavo se strinja 62% vprašanih	Z izjavo se strinja 62% vprašanih

Vir: Körner, Strotmann (2006, 31)

Pri prvem vprašanju nastanejo lastne asociacije vprašanih o davčni utaji. Pri drugem vprašanju je davčna utaja povezana s pravičnostjo davčnih zakonov.

Asociacija »od zunaj« vodi do drugačnega rezultata pri merjenju davčne morale, kot če bi si vprašani o davčni utaji lahko ustvarili lastne asociacije. Zato je vprašanje 2 manj primerno za merjenje davčne morale. Poleg tega pri odgovorih na obe vprašanji ne moremo določiti stopnjevanja. Namesto tega imamo na razpolago samo tri kategorije: pritrjevanje, odklonitev ali ni odgovora (Körner, Strotmann 2006, 30-31).

Druge ankete

V anketi iz leta 2001 so v Nemčiji vprašali 1.101 oseb po davčni morali. Pri vprašanju o davčni morali je prikazana tri-stopenjska kategorizacija. 76% ljudi je menilo, da je davčna utaja kriminalno dejanje ter zgolj 19% da je davčna utaja kavalirski delikt. Ostali vprašani o tej temi niso imeli mnenja (Körner, Strotmann 2006, 31).

Po naročilu evangeličanskega časopisa *Chrismon* so leta 2001 anketirali 1.018 ljudi v Nemčiji starejših od 14 let. Spraševali so jih o vedenju pred bližajočo se oddajo davčne napovedi. Uporabili so vedenjsko usmerjeno metodo merjenja. Od 766 oseb, ki sestavljajo davčno napoved, jih je 49% odgovorilo, da jo vedno sestavljajo točno in zakonito. Pri ljudeh starih od 50 do 59 let je bil delež zelo visok saj je znašal kar 59%. Pri osebah starih od 14 do 29 let je bil ta delež le 32%. (Körner, Strotmann 2006, 32).

Preglednica 2: Davčna morala v Nemčiji, merjena z različnimi metodami

Indikator merjenja davčne morale	Leto	Rezultat
Delež vprašanih, ki davčnega grešnika primerjajo s kršiteljem v prometu, sleparjem, goljufom, tatom ali veleizdajalcem, ne pa z rafiniranim poslovnežem (kognitivna metoda z vzpodbudnimi dražljaji)	1958	48%
Delež vprašanih, ki se strinjajo z izjavo, da davčna utaja v nobenem primeru moralno ni sprejemljiva (kognitivna metoda z nekaj vzpodbudnimi dražljaji)	1997	59%
Delež vprašanih, ki se strinjajo z izjavo, da davčna utaja v nobenem primeru moralno ni sprejemljiva (kognitivna metoda z nekaj vzpodbudnimi dražljaji)	1999	62%
Delež vprašanih, ki menijo, da je davčna utaja kriminalno dejanje in ne kavalirski delikt (kognitivna metoda z vzpodbudnimi dražljaji)	2001	76%
Delež vprašanih, ki delajo davčne napovedi in pri tem vedno podajo čisto točne podatke, v skladu z zakoni (vedenjsko usmerjena metoda z vzpodbudnimi dražljaji)	2001	49%

Viri: Schmolders (1960); Raziskovalna služba za empirično socialno ekonomijo (1999), Bertelsmann/Kienbaum (2001); Chrismon (2001).

4 Etika obdavčitve

Država lahko pričakuje da bodo davčni zavezanci ravnali moralno le, če daje s svojim ravnanjem pri obdavčevanju in porabi proračunskih sredstev dober zgled. Čeprav ne obstajajo natančna dokazila o soodvisnosti davčne morale davčnih zavezancev z moralnim ravnanjem države pri predpisovanju davčne zakonodaje in trošenju proračunskih sredstev, govorijo v prid tej teoriji številne okoliščine. Zakonodajalec, ki ni moralen, ki sprejema davčno zakonodajo, ki ni v skladu z kodeksom moralne obdavčitve, bo pri davčnih zavezancih težko dosegel moralno ravnanje; nasprotno zakonodajalec zmanjšuje pri davčnih zavezancih zavedanje za dobrobit skupnosti. (Dahm, Gatermann 2002, 29-30).

Etike obdavčitve ali davčno etiko državne oblasti in davčnih zavezancev povezujemo s pravičnostjo pri obdavčitvi, po kateri se ravnata davčna oblast in davčni zavezanci. Etike obdavčevanja zakonodajalca in davčne morale davkoplačevalcev ne moremo ločiti od principov morale in pravičnosti po katerih naj bi se ravnali davčni zavezanci in zakonodajalec. Davčno pravo ne more obstajati brez etike, morale in pravičnosti po drugi stani pa je obdavčitev v domeni davčnih strokovnjakov in ne moralnih filozofov. Ker davke sprejmejo politiki, glede na naklonjenost volivcev, je v danih pogojih nemogoče, da bi pri davčnih zavezancih povečali davčno moralo (Dahm, Gatermann 2002, 38).

V raziskavi, ki jo je opravila Zveza davkoplačevalcev v Nemčiji leta 1999 o davčni mentaliteti in davčni morali so ugotovili (Dahm, Gatermann 2002, 1-2):

- da dve tretjini prebivalstva ocenjuje davčno obremenitev kot previsoko,
- manj kot petina jo ocenjuje kot primerno,
- v primerjavi z drugimi državljani, jih je 60% prepričanih, da plačajo relativno več davkov kot ostali. Z svojo davčno obremenitvijo se strinja le 22% ljudi.
- davčni sistem ocenjujejo kot nepravilčen, zapleten in nepregleden,
- devet od desetih vprašanih je prepričanih, da imajo od davčnega sistema koristi le bogati in davčni strokovnjaki. 84% ljudi meni, da davčni nestrokovnjaki nimajo možnosti, da bi prihranil pri davkih.
- isto število ljudi je prepričanih, da se poštenost pri napovedovanju davkov ne izplača.

V primerjavi z rezultati prejšnjih let se je davčna miselnost poslabšala, kar negativno vpliva na davčno moralo in pospešuje davčno utajevanje, saj (Dahm, Gatermann 2002, 2-3):

- za več kot deset odstotkov se je povečala ravnodušnost o tem, da se davčna poštenost ne izplača;
- na odseljevanje v tujino tistih, ki največ zaslužijo, gledajo kot na kršitev davčnih zakonov;
- ustanavljanje navideznih podjetij kritizira tri četrtine prebivalstva;
- 77% vprašanih kritizira razsipnost javnega sektorja, ki pospešuje propad davčne morale;
- stopnjuje se bojazen, da se bo zaradi davčne reforme povečalo delo na črno;
- dve tretjini prebivalstva je prepričanih, da je davčna utaja malega človeka v primerjavi z upravljanjem proračunskih sredstev komaj primerljiva
- 62% vprašanih se ne strinja, da je davčna utaja nemoralno dejanje
- zaradi zapletenosti davčnih zakonov in s tem povezane nepravilnosti, 62% ljudi dvomi, da lahko davčno utajo opredelimo kot moralno. To menijo ljudje, ki so se iz moralnih

motivov izrekli proti davčni utaji. Protislovje lahko razložimo s tem, da je lastno moralno in pravno občutje bolj okrnjeno z zaznavo državnih prestopkov

- 38% državljanov bi tvegalo davčno utajo, če višina kazni ne bi presegla davka, 7% bi tvegalo dvojno višino, 3% petkratno, 2% pa celo desetkratno vrednost davka.
- le vsak drugi je navedel, da pod nobenimi pogoji ne bi izvedel davčne utaje.

Davčna politika večkrat daje vtis pragmatizma, da pomanjkljivosti naprti nemočnemu davkoplačevalcu (Holzer 1995, 70). Še več, opaziti je, da država bolj kot davčni zavezanci išče davčne vrzeli, da jih lahko dodatno obdavči, ne da bi spremenila zakonske določbe. Zaradi tega je težko ali celo nemogoče vzbuditi davkoplačevalčevo vest. Država, ki lahko deluje samo na osnovi zakonov, mora pri obdavčevanju upoštevati določena etična pravila, posebej takrat, ko želi doseči pozitiven notranji odnos do izpolnitve davčnih obveznosti in preprečiti aktiven ali pasiven davčni odpor. Država oziroma poslanci morajo ob sprejemanju davčnih zakonov upoštevati etični vidik obdavčitve, in sicer:

- Zakoni morajo biti napisani čim bolj enostavno in natančno, da preprečijo napačno razumevanje¹.
- Davčna ureditev mora biti stabilna oziroma dolgoročno nespremenljiva.
- Zakone pripravljajo državni uradniki na finančnem ministrstvu. Morala obdavčitve ne zahteva, da morajo imeti davčni zakoni tradicijo, ampak da so skladni z ustavo. Če zakonodajalec namerno ali lahkomišlno sprejme zakone, ki so protiuustavni ali ne odpravi ali spremeni zakonov, ki so iz dobrih razlogov splošno spoznani za protiuustavne, ravna nemoralno (Dahm, Gatermann 2002, 18).
- Zakoni morajo biti logični.
- Zavezanci občutijo davčne olajšave kot nepravične, saj jih praviloma lahko uveljavljajo le tisti, ki že razpolagajo s premoženjem. Po mnenju mnogih bi bilo bolj pravično, če bi odpravili davčne olajšave in tako pobirali več davkov ter znižali davčne stopnje. To ne podpirajo samo davčni pravniki, ampak tudi mnogi ekonomisti (Dahm, Gatermann 2002, 39).
- Zakone moramo sestaviti tako, da jih je mogoče enostavno in učinkovito izvajati, z njimi preprečujemo zapletene in dolgotrajne postopke.
- Zakoni morajo predvideti rešitve, ki so prilagojene različnim situacijam.
- Zakoni morajo omogočiti razumne povezave z drugimi zakonskimi določili.
- Davčne obremenitve morajo zagotavljati mednarodno konkurenčnost.
- Davčne obremenitve morajo biti subjektivno in objektivno mogoče.
- Pravica do življenja oziroma obstoja podjetja je pred pravico do plačevanja davkov. V ospredju davčnih obremenitev mora biti načelo pokrivanja javnih potreb. Pri tem gre za zahtevano, in ne oskrbovano financiranje države (Holzer 1995, 82-83).
- Z administrativnimi določbami ne smemo povečati davčnih obremenitev.
- Davčne zavezance moramo obravnavati (bremeniti) enakopravno in enakovredno. Država mora preprečevati utajevanje davkov, saj ima tisti, ki jih ne plačuje, gospodarsko prednost. Nell-Breuning celo predlaga, da bi morali za neenakopravni položaj oškodovancu nadomestiti škodo (Holzer 1995, 78).
- Zakoni naj omogočijo izvensodno poravnavo med davčnim zavezancem in državo pri plačilu manjše davčne obveznosti, kot jo je ugotovil davčni organ. Razlog za izvensodno poravnavo je dvom o izidu tožbe in s tem njenih posledic. S poravnavo preprečimo

---

¹ Intara-European Organisation of Tax Administrations: A Tax Reform and Modernisation Programme for CEECs, Budapest, str.1-3, 1999.

dolgotrajni sodni postopek, plačilo morebitne odškodnine, če bi se davčni organ pri odmeri davka zmotil.

- Davčnim zavezancem je potrebno pogosto in vedno znova prikazati, da ima vsak državljan koristi od državnih in komunalnih storitev. Ceste, šole, bolnišnice in drugo ne nastajajo same zase. Zaradi jamstva pravne ureditve, ki skrbi za ohranitev vsega imetja vsakogar, je potrebno zbirati davke, od katerih ima vsak koristi.
- Upravni spori se morajo rešiti v primernem času, da zagotovimo davčnim zavezancem pravno varnost.
- Evropski uradniki v Bruslju pridobivajo sloves, da negospodarno ravnaajo z davkoplačevalskim denarjem. Ta birokracija je zaznamovana s podeljevanjem dobrih služb, nekompetentnostjo, korupcijo, neodgovornostjo in odpovedjo kontrole. Davčno utajevanje je kaznovano, zapravljanje proračunskih sredstev pa ne, čeprav so že premišljevali o kaznivosti zaradi zapravljanja proračunskih sredstev. »Država od davkoplačevalcev zahteva davčno moralo in jo uveljavlja s sankcijami, v nasprotju s tem, pa je popustljiva do zapravljalcev proračunskih sredstev (Dahm, Gatermann 2002, 23).

V pravni državi mora biti davčno breme pravično porazdeljeno. Pravičnost je temeljni in abstrakten pravni pojem. Politiki ga poskušajo pojasniti z razlago, ki ponujajo komaj kaj več, kot sam pojem pravičnosti. Filozofi, pravniki in ekonomisti so enotni, da je potrebno davke pravično pobirati. Razhajajo se v načinu pobiranja. V zgodovini davčno-pravne teorije so pomembni naslednji obdavčitveni načini: glavarine, ekvivalentnosti (enakevrednosti) ter storilnosti (Dahm, Gatermann 2002, 6-7):

- Pri glavarini plača vsak državljan enak davek, ne glede na to, če ima dohodke in kako visoki so. Revni plačujejo enak davek kot bogati.
- Pri ekvivalentnosti (enakevrednosti) mora vsak državljan z davkom državi nadomestiti stroške, ki jih ji je povzročil (stroškovna ekvivalenca) ali tisto, kar je od države dobil v obliki storitev. Z drugimi besedami, nadomestiti mora koristi, ki jih je imel od države (ekvivalenca koristi). Ta princip krši varovanja eksistenčnega minimuma, družine in socialne države. V praksi ni uporaben, ker ne moremo izmeriti stroške ki jih posameznik povzroča državi ali kakšne koristi ima od državnih storitev.
- Storilnostni princip je danes najbolj ustrezen. Ne sprašuje po tem, kaj je država naredila za državljana, ampak kaj lahko ta naredi za državo, kar je združljivo s principom socialne države. Pri enakih gospodarskih razmerah ne sme biti nihče bolj obremenjen kot drugi.

Ukrepi za izboljšanje davčne morale

Ukrepi za izboljšanje davčne morale so:

a) Decentralizacija državnih nalog

Države z razvitim decentraliziranim načinom odločanja izkazujejo boljšo davčno moralo kot države s centraliziranim. Med opazovanimi OECD državami je Kanada najbolj decentralizirana, saj je 1990 odpadlo le 50 % državnih prejemkov na centralne državne inštitucije; v Nemčiji 67 %; v Franciji 87 % (Körner, Strotmann 2006, 150).

Razlago ponuja sociolog James Coleman, ki izhaja iz teze, da ljudje vedenjske norme ponotranijo kot lastne predstave o vrednotah. Z visoko stopnjo davčne morale lahko računamo, če se ljudje identificirajo z državnimi institucijami. Proces identifikacije je lažji, če je institucija bližje vsakdanjemu življenju ljudi (Körner, Strotmann 2006, 151).

b) Okrepljena uporaba neposrednih demokratičnih elementov

Države, ki pri političnih določitvah priznavajo pomembno mesto demokratičnosti, izkazujejo višjo davčno moralo. Izid potrjuje Torgler, Feld in Frey študija, ki se nanaša na povezavo med davčno moralo in neposredno demokratičnostjo v državi².

James Coleman utemeljuje pozitiven vpliv neposredne demokratičnosti na davčno moralo s procesom identifikacije. Če imajo državljani možnost neposredno vplivati na davčno zakonodajo, bodo sprejete pravne norme z veliko verjetnostjo ponotranjili. Zato kršenje takšnih norm ocenjujejo kot negativno. Posledica je visoka davčna morala.

Torgler ugotavlja visoko stopnjo neposredne demokratičnosti pri sprejemanju davčnih zakonov v ZDA in Švici v nasprotju z Nemčijo. V teh državah so referendumi o davčnih zakonih zelo razširjeni in vodijo do nižjih davčnih stopenj (Körner, Strotmann 2006, 155).

c) Nižji davki in prispevki za socialno varnost

Države z nižjimi stopnjami davkov in prispevkov, izkazujejo boljše davčno moralo kot države z visoko obremenitvijo z davki in prispevki. Davčni zavezanci pri davčni morali ne razlikujejo davkov in prispevkov (Körner, Strotmann 2006, 155).

To pomeni, da davčni zavezanci ne zaznavajo povezave med plačilom prispevkov in prejeto proti uslugo. Čeprav je pri socialnih prispevkih princip ekvivalentnosti očitnejši kot pri davkih, to ne vpliva na davčno moralo.

Odločilno za uspeh novih modelov financiranja je istočasno znižanje davčne obremenitve. Če davčna obremenitev ostane enaka ali če se uvedejo nove dajatve, to ne prispeva k dojetanju pravičnega odnosa med državo in davčnimi zavezanci. Davčna morala se zato ne izboljša, ampak poslabša. Razmišljanje nakazuje, da mora biti komunikativno posredovanje predlaganih političnih ukrepov sestavni del strategije za izboljšanje davčne morale (Körner, Strotmann 2006, 158 - 159).

č) Informacijske kampanje za izboljšanje davčne morale

Na davčno moralo posameznika pomembno vplivata tudi vedenje in davčna morala drugih, zato obstaja nevarnost začaranega kroga. Če je več davčne utaje ali če vedno več ljudi misli, da davčna utaja ni slabo dejanje, to poslabša davčno moralo, kar znova povečuje davčne utaje. Kampanja »Patrioti plačujejo davke« ali »Plačevanje davkov je državljanska vrlina«, lahko prispeva k izboljšanju davčne morale. Informacijske kampanje morajo državljanom prikazati pozitivne primere davčne morale in ne smejo poudarjati razširjenosti davčne utaje. S tem posredno prispevamo k izboljšanju davčne morale (Körner, Strotmann 2006, 160).

---

² Torgler raziskuje razlike znotraj Švice in ZDA. Frey in Feld pa sta opazovala samo posamezne kantone v Švici.

4.1 Etika davčnega organa

V Zakonu o davčnem postopku ni določb, ki jih lahko za davčni organ opredelimo kot usmerjevalne, da bi bil pozoren tudi na varovanje etičnih vrednot. Pri tem odmislimo tiste, ki so sočasno pravno varovane. Tisti, ki so poklicani, da izvajajo pravne norme, morajo upoštevati dejstvo, da se v njih skriva le minimum morale in da pravo ne more zanikati moralnih pravil obnašanja (Ivanjko 1998, 2).

Hkrati pa etične norme lahko pomagajo davčnemu organu pri odločanju o davčnih nejasnostih, za katere še ni sodne prakse. V takšnih primerih je davčni uslužbenec v dilemi, ali odločiti v korist ali škodo davčnega zavezanca. Če presodi v korist davčnega zavezanca, tvega sum podkupljivega dejanja.

4.1.1 Uporaba zakonov

Referent za odmero davka mora v Nemčiji v enem letu urediti približno 1.000 odmer davka. Za eno odmero davka ima poleg drugega dela na voljo nekaj več kot uro časa. Zato mora postaviti težišča, in se ne sme prepirati glede malenkosti. Če bi hotel vsak primer temeljito obdelati, bi mu ostalo veliko nepregledanih primerov. Zato je cilj davčne uprave, da z razpoložljivimi sredstvi realizira kar se da velik del davčnih terjatev. Davčni uradi ne nadzirajo davčne zavezance po principu potrebe po nadzoru (kontroli ali inšpiciranju) kot na Nizozemskem, ampak po principu davčnega pomena (Dahm, Gatermann 2002, 20). Večji kot je primer, večja je pogostost preverjanja. Tako velika podjetja, ki so zavezana reviziji stalno inšpicirajo, medtem ko srednja manj, majhnih pa skoraj nikoli. Nadzori so izvedeni tudi po principu naključnega izbora.

Če davčne napovedi pripravljajo davčni svetovalci, se domneva, da je davčna napoved skladna z zakoni, saj davčni svetovalci zavedajo, da so lahko zaradi pomoči pri utaji davka vpleteni v kazenski postopek in da jim v najhujšem primeru sledi prepoved opravljanja poklica. Davčni svetovalci sicer poskušajo izkoristiti vse zakonske možnosti za prihranek davka, nezakonito ravnanje pa je redko. Že grožnja zaradi možnosti davčne inšpekcije deluje zastrašujoče (Dahm, Gatermann 2002, 21).

Davčni uradniki pogosto poenostavijo davčno pravo z napotki oziroma navodili, ki jih prejmejo. To skrajšano davčno pravo uporabijo na konkretnih primerih in ne priznajo, da zaradi dnevnega dela ne najdejo časa, da bi proučili in uporabil vso davčno-pravno znanje. S tem se strinjajo, da določenih pravnih predpisov ne uporabijo po načelu enakosti, ampak strateško, da bi izpolnili davčni namen ali da bi si olajšali delo (Dahm, Gatermann 2002, 22).

4.1.2 Kodeks etike davčnih delavcev

Septembra 1999 je Davčna uprava Republike Slovenije sprejela Kodeks etike davčnih delavcev. Po njem se mora ravnati davčni delavec pri opravljanju nalog davčne službe. Pri tem mora upoštevati:

- **Zakornost**

Davčni delavec mora opravljati vse naloge skladno z zakoni in drugimi predpisi.

- **Strokovnost**

Davčni delavec mora imeti strokovno znanje, ga izpopolnjevati in tako zagotavljati strokovno opravljanje nalog davčne službe.

- **Odgovornost**

Pri opravljanju svojega dela se mora davčni uslužbenec zavedati posledic svojega ravnanja in je dolžan s svojim dosledno poštenim delom krepiti ugled davčne službe.

- **Tajnost**

Vsi podatki, ki jih davčni zavezanci posredujejo davčnemu organu, kakor tudi podatki, ki jih davčni organ pridobi v zvezi z davčno obveznostjo davčnega zavezanca, so tajni, razen če ni drugače določeno z zakonom o davčnem postopku.

- **Nezdružljivost**

Davčni delavec ne sme pri svojem poklicnem delu opravljati del, ki so nezdružljiva s častjo in neodvisnostjo davčne službe.

- **Enakost**

Davčni delavec mora vse davčne zavezance obravnavati enako, ne sme jih diskriminirati ali obravnavati privilegirano.

- **Neoporečnost**

Davčni delavec ne sme davčnemu zavezancu nuditi posebnih uslug ali privilegijev za odškodnino, odkupnino ali tudi brez nje. Izogibati se mora vsaki dejavnosti, ki bi lahko onemogočila neoporečno opravljanje nalog in bi lahko škodila ugledu davčne službe.

- **Pomoč**

Davčni delavec je dolžan posredovati informacije, ki jih davčni zavezanec potrebuje pri uveljavljanju njegovih pravic in pri izpolnjevanju svojih davčnih obveznosti.

- **Osebnost**

Davčni delavec mora pri opravljanju svojega dela in v privatnem življenju ustvariti in ohranjati ugled in čast. Upoštevati mora pravila uglašene obnašanja ter urejenega in dostojnega videza. Ravnati mora humano in ohranjati človekovo dostojanstvo.

- **Gospodarnost**

Davčni delavec si mora prizadevati, da nenehno odkriva in uveljavlja gospodarne in učinkovite načine izvajanja dela.

- **Izvajanje načel kodeksa**

Davčni delavec mora navedena načela uporabljati pri delu, jih razvijati in bogatiti ter s svojim osebnim vzgledom vzpodbujati k temu tudi druge sodelavce.

Sprejeti kodeks davčnih delavcev ureja splošna etična pravila, ki so predvsem usmerjena k ugledu davčne službe in davčnih delavcev. Pri tem pa manjkajo določbe, ki urejajo etično ravnanje davčnih delavcev pri strokovnih dilemah in v upravnem postopku. Pri tem mislimo naslednje:

- Vodenje upravnega postopka ne more mimo razmišljanja o moralnih vrednotah, čeprav se ta razmišljanja nanašajo na praktično uporabo in sprejemanje moralnih sodb v obsežnih in zapletenih pravnih postopkih. Moralno obnašanje na področju vodenja davčnih postopkov pomeni nujnost komuniciranja davčnih delavcev z davčnim zavezancem. Njihove potrebe morajo zadovoljiti na način, ki vodi k skupnemu bogatenju.
- Uvajanje etike pozornosti do davčnega zavezanca pomeni, da mora davčni organ izstopiti iz svoje stroge pravne vloge. Davčni organ mora priznati tudi nedorečenost davčnih osnov in odsotnost pravne prakse. V teh primerih ne sme odločiti v škodo davčnega zavezanca niti glede davčne osnove niti glede kaznovanja. Davčni zavezanci se ne smejo počutiti ponižane in le kot sredstvo za uresničevanje državnih ciljev. Predstaviti jim moramo dejstva in izreči pravično sodbo. To naj bo rezultat sodelovanja med davčnim organom in zavezancem, ne pa posledica enostranskega vstopanja upravnega organa v razmerje z davčnim zavezancem.
- Davčne inšpektorje je potrebno vzpodbujati k spoštovanju poklicne in davčne morale. Njihova moralna drža mora imeti prednost pred poslušnostjo organizacijsko nadrejenim. Pravica do odklonitve postopkov in dejanj povečuje neodvisnost davčnih inšpektorjev in preprečuje dejanja, ki so v nasprotju z njihovo poklicno in davčno moralo.
- Davčni uradi morajo samoiniciativno ugotoviti dejanske in pravne okoliščine, jih preveriti ter oceniti, vendar ne samo v breme, temveč tudi v prid davčnemu zavezancu. Davčni zavezanec mora davčnemu uradu zaupati.
- Davčni organ je davčnim zavezancem dolžan posredovati podatke o strožjih uradnih postopkih pri odmeri kazni ali pri izterjavi in o strožjih davčnih obveznostih.
- Davčni organ je dolžan javno obvestiti davčne zavezance, da spremembe drugih zakonov vplivajo na spremembo davčne osnove. To pa zahteva razumevanje povezav z drugimi zakonskimi določili.
- Davčni organ je dolžan prisilno izterjati dolgove, ko so ti še izterljivi, da obresti zaradi nepravočasnega plačila ne presežejo glavnice.
- Biti moramo prepričani, da bodo davčni uslužbenci, ki kršijo pravice davkoplačevalcev ali delujejo neskladno s pravili oziroma etiko, upravno in kazensko odgovarjali.
- Pri cenzitvi davčne osnove mora davčna uprava ugotoviti njeno vrednost. Pri tem mora upoštevati vse okoliščine, kot bi ugotavljala davčno osnovo na podlagi neoporečne dokumentacije in tako, da je rezultat z največjo gotovostjo pravilen in ne dopušča površnih razmišljanj. Davčni organ pri cenzitvi davčne osnove ne sme stremeti k najvišji vrednosti, ki je za davčnega zavezanca najmanj ugodna, saj to ni njegova prosta odločitev, temveč le ugotavljanje dejstev.

Manj problematično je delovanje davčnega organa pri zadevah, pri katerih je davčna osnova jasno in nedvoumno zakonsko opredeljena. Če davčna osnova ni dorečena, mora davčni organ

to dilemo prepoznati in presoditi, ali bi davčni zavezanec zaradi pomanjkanja pravne prakse moral, oziroma bi lahko ravnal drugače.

Naloga davčnega organa ni, da z upravnim postopkom izboljšuje davčni sistem, marveč da ga le izvaja. Za neetično ravnanje davčnega organa velja tisto, pri katerem zaradi zakonskih nejasnosti ravna v korist države.

4.2 Etika davčnih zavezancev

Davčni zavezanci so dolžni ob upoštevanju davčnih predpisov upoštevati tudi davčno etična načela.

- K davčni etiki spada evidentiranje davčnih zavezancev v davčnih uradih za njihovo spremljanje in izdajo dohodninskih odločb oziroma za izdajo davčne številke za DDV. Davčna tajnost ne sme voditi do tega, da bi bilo plačevanje davkov prepuščeno samo tistim, ki se za to prostovoljno odločijo. (Dahm, Gattermann 2002, 19).
- Zakoni so zavezujoča pravila, zato je zakonito ravnanje moralna obveznost.
- Vsak davčni zavezanec si prizadeva plačati čim manj davka. Ni pomembno, če davčni zavezanec ne pridobiva dohodka ali če z davčnim svetovalcem najde pravni način, ki vodi do izogiba davku ali do zmanjšanja davkov (Dahm, Gattermann 2002, 24).
- Kdor zaobide zakon, katerega posledica je davčni dolg, ravna davčno nemoralno.
- Davčni zavezanci morajo davčne napovedi ter v njih zahtevane podatke oddati po svoji najboljši vednosti in vesti. Če davčni zavezanci ne razumejo vprašanj, na katera morajo odgovoriti, če nimajo davčno-pravnega znanja, jim tudi njihova vestnost ne pomaga.
- Kdor nima davčno-pravnega znanja in ne more plačati davčnega svetovalca, lahko postavi vprašanje davčni upravi. Davčna ureditev ne ureja, da mora davčni laik najeti davčnega svetovalca.
- Davčni zavezanec ima pravico in je hkrati dolžan pravočasno in v celoti plačevati davke.
- Davčni zavezanec ima pravico in dolžnost do popravkov davčnih obračunov.
- Davčni zavezanec ne sme ovirati davčnega organa pri davčnem nadzoru.
- Davčni zavezanec je dolžan davčnemu organu zadovoljivo pojasniti izkazano davčno osnovo in davčne listine.
- Davčni zavezanec ima pravico, da s pogodbo prenese materialno in moralno odgovornost na strokovno osebo, ki mu bo sestavila davčni obračun, ali pooblasti za delo davčnega svetovalca.
- Davčni zavezanec ravna etično če davčnemu uradu razkriji uporabljene prenosne cene med poslovnimi enotami v državi in tujini (Hansen, Crosser, Laufer 1992, 682).
- Davčni zavezanec lahko zaprosi za odpis davčnega dolga le v primeru, če ta ogroža življenje oziroma obstoj podjetja.
- Tujci, ki nimajo državljskih pravic, se z državo gostiteljico počutijo manj povezane in nimajo pomislekov, da ne bi oddali ali da bi oddali napačne davčne napovedi (Dahm, Gattermann 2002, 26).
- Tudi brez poznavanja zakonov se večina državljanov vede presenetljivo skladno z zakoni (Dahm, Gattermann 2002, 30).

4.3 Etični vidiki davčnih svetovalcev

V Sloveniji ni zakonsko urejen status davčnih svetovalcev, čeprav so davčni svetovalci organizirani v Društvu davčnih svetovalcev in Slovenskem inštitutu za revizijo (preizkušeni davčnik).

Za davčno svetovanje velja, da je lahko pravno in etično tvegano. Davčni svetovalec je zavezan, da pri optimalnem davčnem svetovanju uporabi vse davčne prednosti. Če teh obveznosti ne izpolni, prevzema pravno in etično odgovornost. Zato morajo imeti davčni svetovalci visoka moralna načela, da pri svojem delu ne sodelujejo pri nemoralnih dejanjih. Dolžni so upoštevati kodeks poklicne etike. Kodeks poklicne etike preizkušenega davčnika je sprejet Slovenski inštitut za revizijo maja 2001.

Kodeks poklicne etike preizkušenega davčnika je zapis temeljnih pravil, po katerih se preizkušeni davčnik ravna pri opravljanju svojih strokovnih nalog.

4.3.1 Namen kodeksa

Slovenski inštitut za revizijo je sprejel kodeks v želji po jasni in nedvoumni opredelitvi poklicno-etičnih dolžnosti preizkušenega davčnika. Njegovo spoštovanje je bistvena sestavina in pogoj za doseganje ciljev davčne stroke.

Kodeks je zapis pravil, po katerih se je preizkušeni davčnik dolžan ravnati pri opravljanju svojih nalog. Kot pripadnik tega poklica je dolžan delovati v skladu s pravnimi normami in strokovnimi načeli ter standardi v davčni stroki. Preizkušeni davčnik ne sme ravnati v nasprotju z omenjenimi načeli in ne dopuščati njihovih kršitev.

Za preizkušenega davčnika je v kodeksu mišljen ekonomsko ali pravno izobražen veščak, ki samostojno opravlja zahtevna dela na področju davščin. Pri svojem delu je dolžan spoštovati obveznosti, ki izhajajo iz članstva v Inštitutu, stroke ter poklicne in osebne etike.

4.3.2 Temeljna načela poklicne etike

Preizkušeni davčnik sprejema svojo odgovornost do javnosti, ki se zanašajo na njegovo nepristranskost in neoporečnost. Takšno zaupanje nalaga njegovo odgovornost do javnega interesa. Javni interes je opredeljen kot blaginja skupine ljudi in inštitucij, ki jim preizkušen davčnik služi.

Preizkušeni davčnik ne zadovoljuje le potrebe naročnika, marveč pomaga zagotavljati zaupanje v davčno ureditev in njeno učinkovitost ob spoštovanju te ureditve.

Preizkušen davčnik se srečuje tudi z nasprotji interesov, ki se lahko pojavljajo v različnih oblikah, od preprostih zadreg do izjemnih primerov prevar in podobnih nezakonitih dejanj. Zato naj bo vseskozi pozoren na dejavnike, ki lahko vodijo do nasprotja interesov. Odkrita razlika med njegovim mnenjem in mnenjem naročnika (stranke) sama po sebi ni etično sporna. Dejstva in okoliščine v vsakem primeru pa zahtevajo, da jih prouči. Do tovrstnih pojavov prihaja, kadar so se pri svojih nalogah srečuje s takšnimi ali podobnimi razmerami:

- utegne obstajati nevarnost pritiska od posloводства, družbenikov, sorodnikov ali drugih povezanih oseb. Prizadevati si mora, da se takim razmeram izogne ali jih prepreči, saj utegnejo škodljivo vplivati na neoporečnost njegovega dela;
- od davčnika se pričakuje (različica: zahteva), da deluje v nasprotju s strokovnimi in/ali poklicnimi načeli ter standardi;
- pojavi se lahko razdvojenost med zvestobo naročniku in strokovnim ter poklicno-etičnim pravilom stroke;
- pojavi se nasprotje interesov, kadar je objavljena zavajajoča informacija in je v prid naročniku in ne preizkušenemu davčniku.

Pri uporabi standardov poklicnega vedenja preizkušenega davčnika je mogoče zaznati problem prepoznavanja takšnega vedenja in reševanja etičnih sporov. Če problema ne more rešiti sam, se mora posvetovati (različica: se lahko posvetuje) in pridobiti zaupen nasvet o možnih smereh ukrepanja pri Inštitutu. Če je v celoti izčrpal vse spoznavne vire, etični spor pa še vedno ni rešen, ob pri pomembnih zadevah (na primer pri davčnih in drugih prevarah) odklonil nadaljnjo sodelovanje in naročnika o tem pisno seznanil.

4.3.3 Načela obnašanja

Od preizkušenega davčnika se pričakuje tako učinkovito opravljanje strokovnih nalog in dolžnosti kakor tudi popolno spoštovanje načel osebne in strokovne etike iz kodeksa. Pri izpolnjevanju obveznosti in odgovornosti mora **biti strokoven, odgovoren, zaupanja vreden, neoporečen, neodvisen in prizadeven**. Informacije je dolžan sporočati **pošteno in resnično** ter jih **popolnoma** razkriti.

- **Strokovnost in odgovornost**

Preizkušeni davčnik sme prevzeti samo tiste naloge, za katere lahko upravičeno pričakuje, da jih bo opravil strokovno neoporečno.

Preizkušenega davčnika mora odlikovati kar najširše, najpopolnejše in najbolj vsestransko poznavanje davčne in ekonomske teorije ter prakse, zlasti pa ekonomike in davščin gospodarskih družb, davčnega prava in davčnih služb, računovodstva in seveda davčnega svetovanja.

Preizkušeni davčnik deluje v skladu s slovenskimi pravnimi predpisi ter davčnimi načeli, standardi in strokovnimi pravili Inštituta. Kadar njegovo delovanje posega v mednarodni poslovni prostor, je dolžan spoštovati tudi mednarodne davčno-svetovalne standarde ter druga mednarodno sprejeta pravila za davčno svetovanje.

Pri opravljanju svojih obveznosti in odgovornosti mora biti zanesljiv v vseh zadevah, ki se nanašajo na davčno dejavnost. Zavestno ne sme sodelovati v nobeni nezakoniti oziroma nedovoljeni dejavnosti ter pri dejanjih, ki mečejo slabo luč na poklic preizkušeni davčnika in na Inštitut.

Preizkušeni davčnik je pri svojem delu dolžan z nenehnim izpopolnjevanjem teoretičnega znanja in veščin ohranjati visoko raven strokovnosti.

Preizkušeni davčnik je dolžan oskrbovati naročnika davčno-svetovalnih in sorodnih storitev s pomembnimi in zanesljivimi informacijami. V tej zvezi mu pripravi popolna in jasna pisna ali ustna poročila ter priporočila.

- **Zaupnost**

Preizkušeni davčnik zaupnih mora spoštovati zaupnost informacij, s katerimi se seznanja pri svojem delu, ne sme razkrivati nepooblaščenim osebam, razen če ima izrecno dovoljenje za razkrivanje tako pridobljenih vedenj, ali če ga k razkrivanju zavezuje zakon. Zaupnost mora spoštovati celo potem, ko je prenehalo razmerje z naročnikom.

Preizkušeni davčnik mora informacije, do katerih pride pri opravljanju svojih dolžnosti, uporabljati preudarno. Zaupanih informacij ne sme uporabljati niti v osebne koristi, niti v kak drugi namen, ki bi bil v nasprotju z zakoni ali bi škodil Inštitutu.

Preizkušeni davčnik je dolžan obveščati svoje podrejene sodelavce o zaupni naravi informacij, s katerimi se seznanijo pri svojem delu. Pri tem jih je dolžan nadzorovati ter tako zagotavljati spoštovanje načela zaupnosti.

Preizkušeni davčnik se mora izogibati dejanski ali navidezni uporabi zaupnih informacij, s katerimi se seznanijo pri svojem delu, tako da se bodisi nezakonito okoristi sam bodisi to omogoči drugim.

- **Neoporečnost**

Preizkušeni davčnik se mora izogibati vsaki dejavnosti, ki bi mu onemogočila neoporečno opravljanje dolžnosti. Od sodelavca, stranke, kupca, dobavitelja ali drugega poslovnega partnerja ne sme sprejeti nobene večje vrednosti, ker bi to škodovalo oziroma bi utegnilo škodovati njegovemu strokovnemu in moralnemu ugledu pa tudi strokovnemu in moralnemu ugledu stroke in Inštituta. Prav tako ne sme opravljati storitev, katerih plačilo bi bilo odvisno od izsledkov ali izidov davčnega svetovanja.

Preizkušeni davčnik se je dolžan izogibati opravljanju in podpiranju vsake dejavnosti, ki bi lahko spravila njegovo stroko na slab glas. Ne sme dopuščati, da se onemogoča doseganje upravičenih in poštenih ciljev v stroki in Inštitutu. V nobenem primeru ne sme podrediti lastne presoje in odločitve nezakonitim in etično dvomljivim interesom ter koristim naročnika, saj bi v nasprotnem primeru preprečil strokovno neoporečno sodbo o davčni zadevi.

Preizkušeni davčnik je dolžan izogibati se dejanskim ali navideznim navzkrižjem interesov in vse ustrezne stranke obvestiti o vsakem možnem navzkrižju.

Preizkušeni davčnik je dolžan ugotavljati strokovne pomanjkljivosti ali druge ovire, ki onemogočajo odgovorno presojanje ali uspešno opravljanje davčnosvetovalne dejavnosti, in o njih obveščati Inštitut in davčno službo.

- **Neodvisnost in prizadevnost**

Preizkušeni davčnik se zavzema za organizacijske rešitve, ki spoštujejo njegovo neodvisnost pri opravljanju poklicnih nalog. Prizadeva si za izpopolnjevanje znanja ter za večjo učinkovitost in kakovost svojega dela.

Preizkušeni davčnik osebno odgovarja za ustanovitev in delovanje davčnosvetovalne službe v svoji organizaciji. Dejavno se vključuje v oblikovanje in sprejemanje notranjih organizacijskih pravil ter skrbi za natančno razmejevanje pristojnosti in odgovornosti vsakega udeleženca pri davčnem svetovanju.

Preizkušeni davčnik poenoti notranja davčno-svetovalna poročila. V vseh primerih morajo biti sestavljena vestno in pošteno do vseh njihovih uporabnikov.

Preizkušeni davčnik pomaga povečevati zanesljivost, učinkovitost, uspešnost in zakonitost gospodarjenja. S tem namenom zagotavlja v okviru svetovalnih nalog kakovostne informacije za odločevalne ravni v podjetju in pri drugih naročnikih. Predana znanja morajo biti dovolj razumljiva tistim, katerim so namenjena. Pristojnim odločevalnim ravnam v podjetju in drugim naročnikom je dolžan sporočati informacije na pošten in resničen način. Popolnoma mora razkriti vse pomembne informacije, za katere je mogoče domnevati, da otežujejo uporabnikovo razumevanje poročil, pripomb in predlogov.

Preizkušeni davčnik svoje dejavnosti ne sme neposredno in posredno ponujati in oglaševati na nelojalen način. Prav tako ne sme izražati svojega mnenja o delu in honorarju drugega preizkušenega davčnika na način, da bi škodoval ugledu davčne stroke.

Preizkušeni davčnik predlaga najboljšo rešitev v prid naročnika, če opravi svojo storitev strokovno in moralno neoporečno ter v skladu s pravnimi predpisi. Dvom je mogoče rešiti naročniku v prid le tedaj, če je njegovo stališče utemeljeno.

Preizkušeni davčnik mora zagotoviti, da bosta ponujena davčna prijava ali davčni nasvet takšne kakovosti, kakor to od njega zahteva davčna stroka. Pri naročniku mora pridobiti strokovno zaupanje in spoštovanje njegovih poklicnih dolžnosti. Izraženega mnenja namreč ne moremo razumeti kot uradno dejstvo.

Preizkušeni davčnik, ki izdelava davčno prijavo ali pri njej sodeluje, mora seznaniti naročnika, da je odgovoren za vsebino davčne prijave. Zato mora zagotoviti verodostojne podlage za pripravo davčne prijave.

Preizkušeni davčnik ne sme biti interesno povezan z davčno prijavo oziroma nasvetom, ki bi vzbujal dvom, da:

- vsebuje napačno ali zavajajočo izjavo;
- vsebuje izjave ali informacije, ki so nepremišljene ali se ne ve, če so resnične;
- izpušča ali prikriva informacije, ki jih je treba predložiti in katerih izpustitev ali prikrivanje bi davčno službo zavedlo.

Preizkušeni davčnik lahko oblikuje davčne prijave na podlagi sprejemljivih ocen oziroma v okoliščinah, ko ni mogoče dobiti verodostojnih podatkov. Pri tem mora biti prepričljiv in ne sme ustvarjati domneve, da so resnične razmere pomembno drugačne. Za ocenjene vrednosti mora imeti v danih okoliščinah utemeljene razloge in podlage.

Pri izdelavi davčne napovedi se preizkušeni davčnik opira na podatke in informacije naročnika, vendar pod pogojem, da so verodostojni. Čeprav ni nujno preiskovati listin in drugih dokazov, ki podpirajo podatke in informacije za davčno napoved, lahko to opravi preizkušeni davčnik. V tej zvezi pregleda naročnikove davčne prijave za prejšnja leta, če so na voljo, ter preizkusi in oceni podatke in informacije za davčno napoved v tekočem letu.

Če preizkušeni davčnik ugotovi pomembno napako ali opustitev podatkov v davčni prijavi iz prejšnjega leta, mora o tem takoj obvestiti naročnika in mu predlagati, da se napaka razkrije davčni službi. Preizkušeni davčnik ni dolžan seznanjati davčne službe s kršitvami ali napakami, razen v primerih zakonske prisile ali pristanka naročnika davčne napovedi.

Če naročnik davčne prijave ugotovljene napake ne odpravi, mora preizkušeni davčnik preučiti, ali je nadaljnje sodelovanje z naročnikom še skladno z njegovimi strokovnimi in poklicno-etičnimi odgovornostmi. Kadar to ni mogoče, tedaj seznaniti naročnika, da ne more sodelovati pri takšni davčni napovedi ali z njo povezanimi svetovalnimi storitvami. Če ugotovi, da z naročnikom lahko sodeluje, mora poskrbeti, da se napaka v naslednjih davčnih prijavah ne bi ponovila.

Poslovnemu partnerju mora biti dana možnost, da se spozna o osnovnih cenovnih podlagah za obračunavanje cen storitev davčnega svetovanja. Višina honorarja mora biti v primernem odnosu glede na vsebino in čas svetovanja.

- **Disciplinska odgovornost**

V primeru kršitve strokovnih pravil je preizkušeni davčnik odgovoren pred pristojnim organom Inštituta, ki mu sme izreči ustrezno kazen.

Preizkušeni davčnik krši strokovna pravila, če ravna v nasprotju z njimi, tako da se njegovo ravnanje lahko šteje kot:

- neupoštevanje načel poklicne skrbnosti, usposobljenosti, neodvisnosti, odgovornosti in ostalih načel in standardov za strokovno neoporečno delo
- lahkomišno znižanje ali nestrokovno ocenjevanje davčne osnove
- sramotno, nečastno ali drugo vedenje, ki ni skladno s poklicno-etičnimi pravili.

Ukrepi disciplinskega organa so lahko: notranji opomin z dodatnim izobraževanjem, javni opomin, odvzem pravice do opravljanja poklica preizkušenega davčnika in izključitev iz članstva Inštituta.

5 Literatura

1. Bayer, R.C. in N., Reichel (1997): *Ein Verhaltensmodell zur Steuerhinterziehung*. Berlin: Duncker & Humblot.
2. Buchanan, J. M. (1984) : *The Ethical Limits of Taxation. Scandianvian Journal of Economics*. Stockholm.
3. Dahm, J.B. in J.G., Gatermann (2002): *Besteuerungsethik und Steuermoral. Wissenschaftliche Arbeitsberichte des ZWW zum Management ambulanter und integrierter medizinischer Versorgung*. Lüneburg: Univerisät Lüneburg. Zentrum für Wissenshaftlice Weiterbildung.
4. Dox, J.B. (1992): *Ethical Issues in the Pracice of Tax*. Cincinnati: W.S. Albrecht, OH, South-Western Publishing.
5. Hansen D. R., R. L. Crosser in D. Laufer (1992): *Moral Ethics*. Objavljeno v: Tax Ethics. The Case of Transfer Pricing Among Multinational Corporations. Journal of Business Ethics.
6. Holzer, W. (1995): *Besteuerungsmoral. Die Steuermoral des Staates*. Doktors-Dissertation, Graz.
7. Intara-European Organisation of Tax Administrations (1999): *A Tax Reform and Modernisation Programme for CEEC*. .
8. Ivanjko, Š. (1998): *Pravni in etični vidiki zaščite davkoplačevalca*. Čatež.
9. Kodeks etike davčnih delavcev.(1999). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
10. *Kodeks poklicne etike preizkušenega davčnika*. (2000). Ljubljana. Slovenski inštitut za revizijo 2000. Slovenki inštitut za revizijo Dostopno na: <http://www.si-revizija.si> [02.09.2005].
11. *Kodeks strokovnih načel preizkušenega davčnika*. (2000). Ljubljana. Slovenki inštitut za revizijo Dostopno na: <http://www.si-revizija.si> [02.09.2005].
12. Körner, M. in H., Strotmann (2006) : *Steuermoral – Das Spannungsfeld von Freiwilligkeit der Steuerzahlung und Regelverstoß durch Steuerhinterziehung*. Tübingen: Institut für Angewandte Wirtschaftsforschung.
13. Kos, J.(1970) : *Oris filozofije*., Ljubljana: Cankarjeva založba.
14. Lewis, A. (1979): *An Empirical Assessment of Tax Mentality*. Public Finance, 34.
15. Lynch, T. (1995) : *Ethics in Tax Practice. Professional Ethics Accountants*. L.J. Brooks.
16. Marshall R. L., R. W. Armstrong in M. Smith (1998): *The Ethical Environment of Tax Practitioners. Western Australian Evidence*. Journal of Business Ethics , Nr.17.
17. Reckers P.M.J., D. L. Sanders in S. J. Roark: (1994) : *The influence of Ethical Attitudes on Taxpayer compliance*. National Tax Journal, Vol.17. No.4.
18. Schmidtchen, D. (1994): *Vom nichtmarginalen Charakter der Steuermoral*. Objavljeno v: C. Smekal & E.Theurl (Hrsg.): *Stand und Entwicklung der Finanzpsychologie*. Baden- Baden: Verlag: Nomos.
19. Schmölders, G. (1975): *Einführung in die Geld- und Finanzpsychologie*.. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
20. *Slovar Slovenskega knjižnega jezika II*. (1993).
21. *Slovenski poslovnofinančni standardi. Kodeks poklicne etike poslovnega finančnika*. (1998):. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo 1998.
22. Song, Y. in T. E. Yarbrough (1978): *Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey*. Public Administration Review, Nr 5..
23. Streck, M. (1994) : *Der Steuerhinterzieher als Mandant, Betriebs-Berater*. Nr.35/36.
24. The International Federation of Accountants (1999): *Kodeks etike računovodskega strokovnjaka*. Revizor: 4.